

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ГРУПИ НАЗВ ЗНАРЯДЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ
ІЗ ПРЯДІННЯМ, У СЕРЕДНЬОНАДДНІПРЯНСЬКИХ ГОВІРКАХ**

*Н. А. Жуган, кандидат філологічних наук,
викладач Черкаського державного бізнес-коледжу
(Черкаси, Україна)*

e-mail: nzhugan@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9874-1867

У статті вперше представлено репертуар лексико-семантичних груп назв знарядь, пов'язаних із прядінням, прядива та ниток, засвідчених у середньонаддніпрянських говірках. У процесі дослідження з'ясовано особливості репрезентації, виявлено системні зв'язки досліджуваних номенів, їхню семантику, варіативність та ареальну характеристику. На позначення назв знарядь, пов'язаних із прядінням, прядива та ниток у середньонаддніпрянських говірках переважають однослівні власне терміни та загальноновживані слова; аналітичні назви – атрибутивні й субстантивні словосполучення; пропозитивні – у формі речення. Виявлено фонетичну, граматичну, акцентуаційну і словотвірну варіативність назв, зумовлену як системою говірок, здатністю мовців до індивідуального творення, так і міждіалектними контактами.

Ключові слова: лексико-семантична група, семантична мікрогрупа, сема, лексема, номінація, репрезентант, варіативність.

Актуальність. Лексика народних промислів містить важливу інформацію про національну й регіональну специфіку життя народу, традиційні види його трудової діяльності. Народна виробнича термінологія стала об'єктом лексикологічних досліджень у другій половині ХХ ст., де було з'ясовано структурно-семантичну організацію тематичних груп лексики на позначення ремесел чи окремих фрагментів цієї терміносистеми, представлено репертуар компонентів, зроблено лексико-семантичний, діахронний та зрідка лінгвогеографічний аналіз досліджуваної термінології, представлено поширення назв в ареалі української й інших слов'янських мов. Проте не всі групи лексики української мови знайшли глибоке наукове висвітлення з відповідним теоретичним обґрунтуванням. Тому **актуальним** залишається дослідження тематичної групи лексики ткацтва, що дає змогу більш докладно описати склад одиниць та системних відношень у межах цієї групи, дослідити активні процеси в говірках, виявити архаїчні елементи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Упродовж тривалого часу народне ткацтво як архаїчне ремесло вивчали передовсім історики й етнографи (Н. І. Лебедева, А. Н. Курилович, А. Т. Нестер, Г. С. Маслова, О. О. Боряк тощо) [14; 13; 17; 16; 1]. Дослідники аналізували ткацьке ремесло в діахронії та синхронії, звернули увагу на технологію, сировину, знаряддя, різновиди тканин, вірування та обряди українців, пов'язані з ткацтвом. Ткацьку лексику як тематичну групу чи окремі її фрагменти розглянуто в працях В. К. Василенка, З. М. Веселовської, О. М. Трубачова, Й. О. Дзендзелівського, Т. М. Трухан, Т. Є. Вороніної, М. Р. Павлової, Л. С. Терешко, О. Г. Давидової, І. О. Ніколаєнко, Г. І. Гримашевич та інших [2; 3; 24; 9; 25; 4; 20; 23; 8; 19; 6]. Науковці досліджували ткацьку лексику як тематичну групу, що об'єднує низку лексико-семантичних груп, подали семантичний, структурний, функціональний аналіз лексики народного ткацтва, порівнювали з відповідниками в інших слов'янських мовах, використавши описовий, лінгвогеографічний, порівняльний метод та діахронний аналіз. В українському мовознавстві засвідчено й проаналізовано термінологію народного ткацтва із закарпатських (Й. О. Дзендзелівський), бойківських (А. А. Бодник), наддністрянських (Н. Ф. Венжинович), поліських (М. Р. Павлова), східнополіських (М. Т. Безкишкіна), середньополіських (М. В. Никончук, Г. І. Гримашевич), степових (Л. С. Терешко), східнослобожанських

(І. О. Ніколаєнко) говірок. Ткацька лексика середньонаддніпрянських говірок ще не була об'єктом докладного дослідження.

Мета статті – лексико-семантична характеристика назв, пов'язаних із прядінням, виявлення системних зв'язків досліджуваних номенів, їхньої семантики та варіативності в середньонаддніпрянському діалекті.

Матеріалами дослідження стали експедиційні записи автора із середньонаддніпрянських говірок Черкаської, Київської, частково Полтавської та Кіровоградської областей. У статті використано такі **методи дослідження**: описовий, компонентний, структурний, контекстуальний аналіз.

Результати дослідження та їх обговорення. Лексичний матеріал, зібраний у середньонаддніпрянських говірках на початку ХХІ ст., дає змогу більш докладно описати склад лексико-семантичної групи (ЛСГ) назв знарядь та їхніх частин, пов'язаних із прядінням, виявити репертуар одиниць та системні відношення в межах цієї групи, дослідити динамічні процеси в говірках.

До ЛСГ назв знарядь та їхніх частин, пов'язаних із прядінням, належать семантичні мікрогрупи (СМГ) назв, що репрезентують семи: 'палиця, кілок і навите на ньому конопляне волокно, яке прядуть', 'дошка, у яку закладають гребінь чи кужіль, щоб прясти', 'прилад для прядіння конопель', 'прядка', 'дві вертикальні дошки', 'нижній кінець', 'верхній кінець', 'ящик, що з'єднує посередині дві вертикальні дошки', 'залізний прут', 'вертикальне колесо', 'тонкий кінець веретена', 'шпулька', 'дерев'яна паличка, що крутить веретено', 'ремінець', 'місце для сидіння', 'підніжка', 'веретено', 'верхній загострений кінець веретена', 'потовщена середня частина веретена', 'зарубка після середньої частини веретена', 'нижній загострений кінець веретена', 'потовщення на веретені вище нижнього гострого кінця, що служить маховиком', 'напряжене веретено'.

Семантична мікрогрупа назв знарядь, на які накидають або навивають волокно для прядіння, представлена лексемами *г|реб'ін'*, *ку|дел'а*, *куж'іл'*. Репрезентант *г|реб'ін'* 'високий дерев'яний стояк із зубцями, на який насаджують пряжу для ручного прядіння' притаманний центральним та південно-східним середньонаддніпрянським говіркам. Номени *ку|дел'а*, *куж'іл'* 'палиця, кілок і навите на ньому конопляне волокно' зафіксовано в східній та південно-східній частинах досліджуваного ареалу, де вони полісемантичні. Вибір значення залежить від реалії та її розуміння в пам'яті інформатора. Зокрема, назва *ку|дел'а* має в говірках таку семантику: 'палиця і навите на неї волокно' (Ст), 'прядиво, навите на кілок' (Мр, Вр, Ан), 'саме прядиво' (Лз, Хл, Гл), 'пряжа (нитки)' (Сб, Сг); а *куж'іл'* – 'палиця і навите на неї волокно' (Лз, Мд, Бб, Вл, Мл, Гл, Ст, Вс, ДВ, Влш, Ан, Мр), 'палиця, на яку навивають волокно' (Вр, Жт, Окс, Тн, Тп, Зл, Сч, Івх, ДВ), 'прядиво, навите на палицю' (Ост, Сб).

Сему 'дошка, у яку закладають гребінь чи кужіль, щоб прясти' реалізують лексеми *д|нишч'є* (Мд, Хл, Гл, Бб, Дм, ВБ, Вр, Бзб, Др, Кл, Нх, Оз, Мрн, Нб, Зв, Мл, Глм, Ст, Лщ, Шп, Лн, Лзр, Дв, Ан, Мр), *д|ошка* (Крп), *д|оска* (Дв, Мх), *л|ава* (Лз, Кл, Крп, Зл), словотвірний варіант *л|авка* (Крп, Вш, Вн, Тн), *ос|л'ін* (Сг, Чв, Сб) та фонетичний варіант *ос|лон* (Кл, Окс, ДВ), *с'т'ілец'* (Ул, Нст, Шш) і пропозитивні конструкції *та|кий сп'іц'іал'но / і ви|р'изувалас' |д'іроч'ка / і с'тавивс'а г|реб'ін'* (Нст); *ст'ілец'* *та|кий / а в |н'ому |д'ірка* (Б). Власне терміном ткацтва є номен *д|нишч'є*, утворений від слова *дно* суфіксальним способом. Лексеми *д|ошка*, *л|ава*, *ос|л'ін* та їхні варіанти *д|оска*, *л|авка*, *ос|лон* субституювали давнішу назву за подібністю форми. Причому засвідчено інформацію, що саме в ослоні чи лавці робили дірку, у яку закладали гребінь.

На території Середньої Наддніпрянщини було два знаряддя для прядіння: веретено і прядка. Деякі господині використовували обидва знаряддя праці, а дехто тільки одне. На веретено прясти – це ручним способом, а на прядку – натискали ногою на педаль, тобто ножний спосіб. У деяких говірках не зафіксовано назви прядки, оскільки прями лише на веретено (здебільшого це бідніші родини): *в |кого була са|мон'рад|ка то на са|мон'рад|ку /*

йа і на *самоп'радку* і на / і *веритено* називалос' / і на *веритено* / то сидиш двома руками / а тут о'с'о но'гойу / та й во'на / тут т'агнеш од'нойу рукою (Зл).

Сему 'веретено, ручне знаряддя для прядіння конопель' реалізовано лексею *веретено* та її фонетичними варіантами: *веретено* (Нх, Вс, Лзк, ВБ, Глз, Вр, Ан, Лз, Сгн, Хл, Гл, Мр, Крп, Зл), *веритено* (Бб, Мл), *веритено* (Бзб, Кл, Св, Мск, Оз, Дм, Дв, Вн, Тн, Б, Ул, Нст, Івх, Сч, Пп), *веритено* (Сгн, Р, Влш), *веритено* (Ст), а в одній говірці фіксуємо назву *з'реб'ін'* (Чв). Варіативність лексеми *веретено* зумовлена особливістю реалізації фонем /e/ в говірках Середньої Наддніпряни, що може мати в ненаголошеній позиції різні вияви: [e^h], [e^l], [и], [e^a] (*веретено* → *веритено* → *веритено* → *веритено* → *веритено*).

На позначення частин веретена засвідчено невелику кількість лексем, оскільки інформація деактуалізована, здебільшого реципієнти пам'ятають назву предмета загалом. Реалізацію семи 'верхній загострений кінець веретена' виявлено тільки у двох говірках: *ш'пиди'л'* (Гл), *дл'і'на веретена* (Вр). Сему 'потовщена середня частина веретена' репрезентують назви *зуска* (Вр), *зул'ка* (Глз), *зулочки* (Нб, Зв), *бул'ка* (Тн). Мотивація маніфестантів *зул'ка*, *зулочки* прозора, оскільки їх об'єднує спільне значення «заокруглена опуклість» [27, I, с. 270]. В «Етимологічному словнику української мови» лексему *булька* виводять від псл. **bulj-* «пузир; куля» [10, I, с. 293 – 294], тому, імовірно, лексема *бул'ка* в пам'яті інформаторів за опуклістю форми асоціюється з булькою. Репрезентантів сем 'зарубка після середньої частини веретена', 'нижній загострений кінець веретена', 'потовщення на веретені вище нижнього гострого кінця, що служить маховиком' не зафіксовано.

Сему 'напряжене веретено' представлено назвами *по'ч'инок* (Мд, Вр, Мл, Гл, Кн, Бб, Ан, Лз, Тн), *мо'ток* (Мд), *вал* (Дм), *ж'мен'а* (Крп), *нап'радине веретено* (Хл), *нап'радине веритено* (Хл), *валова п'ража* (Лз). У праці П. П. Чубинського лексему *починок* засвідчено в тексті казки: *тільки дідова дочка одвернеться куди-небудь, то бабина дочка візьме да й змотає починок із її веретена на своє: от у єї і більший починок стане* [27, II, с. 64]. Репрезентант *починок* утворено суфіксальним способом від дієслівної твірної основи *почин-* та суфікса *-ок*; воно означає «початок, нитки на веретені, заповненомъ совершенно» [7, III, с. 392]. У рукописних текстах 80-хх рр. ХХ ст. із говірок Черкащини *починком* також називають заповнене веретено: *у мене баба була, на веретено пряла. Як сяде на лежанці, – от такий починок, – зараз п'ять пасом* (с. Шелепухи Черкаського р-ну) [12].

Лексеми на позначення прядки та її частин формують невелику групу. Сему 'прядка, прилад, призначений для прядіння конопель' реалізують у середньонаддніпрянських говірках лексеми *п'радка* (більшість говірок), *п'радка* (Нст, Ул, Б, Жт, Тн, Шш, Івх, Пп, Сч, Влш, Р, ДВ, Окс, Вш, Зл, Влх, Ст, ТР), *самоп'радка* (Зл). Варіант із твердим [р] поширений у західній частині досліджуваного ареалу, що кваліфіковані як східноподільські говірки [16; 24].

Назви частин прядки зафіксовано лише в окремих говірках, хоч цю реалію бачили й знають про її призначення. Сему 'залізний прут' реалізують назви *вилка* (Дв, Зл, Мх, Врб), *л'івер* (Лп), *жил'і'з'ач'ка* (Лп), *зал'і'зич'ка* (Дм), *метелик* (Дбр). На позначення дерев'яного колеса засвідчено лексему *колицо* (Бб, Др, Дм, Лзр, Мрн, Окс, Зл, Вш, Сч, Дбр, Лщ, Лн, Дв, Вс, Ст, Мх, Врб, Шп, ТР, Нх). Сему 'шпулька' представлено маніфестантами *ш'пул'ка* (Лп, Зкр, Вс, Мх, Врб), *ш'пул'ар* (Мр), *ш'пулич'ка* (Вс), *ц'івка* (Дм, Дв, Мрн, Зл, Сч, Ст, Дбр), *ка'тушка* (Мрн, Нх), *веретено* (Окс, Зл, Лзр). На позначення дерев'яної палички, що крутить веретено, засвідчено номени лише у двох говірках: *колоч'ок* (Дв), *ло'мач'ка* (Вс). Більш численна СМГ назв на позначення ремінця, за допомогою якого крутиться коло: *шнур* (Лп, Окс, Дбр), *рем'і'нец'* (Мрн, Лзр), *пас* (Ст, Вш), *па'сок* (Зл, Мх, Врб, Вс), *моту'зок* (Зл). Сему 'місце для сидіння' реалізують номени *д'нишч'е* (Бб, Лп), *лава* (Дбр, Зл), *лавка* (Мд, Вс, Зл, Кл), *сид'ін':а* (Влш), *дошка* (Мл, Мр). Сему 'підніжки, на які наступують під час прядіння' реалізовано номенами *доска*, *досточка* (Дв), *но'гойу* (Ул) та

пропозитивними конструкціями: *уни|зу та|ка ло|мачка / наступали но|гойу ота|ко* (Вс); *о|це во|на і |їе* (дивиться малюнок) / *о|це |коли^есо / о|с'о но|гойу к|рутите / а о|с'о пр'а|дете / с|мич'ите* // *о|с'о во|но т'а|гне на |вере^етено / о|це ж о|с'о |вере^етено // о|це о|с'о |вилка / о|це |вере^етено / о|це во|но з |цих |зубч'иках |їде на |вере^етено // ви |ї|її* (нитку) *оту|то засил'а|їите / на о|ц'і |зубц'і / тут намо|тали ч'ут' ч'ут' / і то|д'і пр'а|дете / з |куж'іл'а т'а|гните / но|гойу к|рутите / і во|но мо|тайе / о|це |шнур / во|но на |коли^есо і мо|тайе|ц'а* (Окс). Здебільшого мовці не називали цієї частини прядки, хоч і пам'ятають, чим і як наступали під час прядіння: *но|гойу к|рутите* (Окс), *но|гойу к|рутиш* (Дв), *к|рутит' но|гойу* (Дбр), *сту|пайе но|гойу* (Дм), *пр'а|деш но|гойу* (Вш), *на пр'а|дку но|гойу* (Нст). У середньонаддніпряньських говірках зовсім не зафіксовано назв на позначення двох вертикальних дощок та ящика, що з'єднує посередині дві вертикальні дошки та тонкого кінця веретена.

Як бачимо, у середньонаддніпряньських говірках залежно від поширення пристрою для прядіння використовують лексеми *пр'адка* і *вере^етено* та їхні фонетичні варіанти. Обидві назви (*пр'адка* і *вере^етено*) походять від дії, яку виконували за допомогою цих знарядь. У більшості досліджуваних говірок фіксуємо варіант із збереженням м'якої фонемі /р'/: *пр'адка*, а її реалізацію твердим звуком [р] у лексемі *п|радка* зафіксовано в західній зоні середньонаддніпряньського ареалу (східноподільські говірки), що засвідчено в однокореневих словах і в праці А. Ю. Кримського [13, с. 18, 22].

Висновки та перспективи дослідження. Отже, на позначення назв, пов'язаних із прядінням, знарядь та їхніх частин засвідчено однослівні власне терміни (*вере^етено*, *пр'адка*, *ч'и|ни*, *ос|нова*) та загальноновживані слова (*жил'і|з':ач'ка*, *|коли^есо*, *ка|тушка*, *шнур*, *ре^ем'і|нец'*, *моту|зок*, *|лава*, *|дошка*, *пере^х|рест'а*, *бра|кова*, *нит|ки*, *|товшч'а* *|нитка*, *|вузол*, *клуб|ки* та ін.). Значна частина термінів (*ш|пул'ка* 'шпупляка', *|ц'івка* 'цівка' *вере^етено* 'знаряддя для прядіння ручним способом', *д|нишч'е* 'місце для сидіння') полісемантичні, деякі з них утворені семантичним способом, зокрема шляхом перенесення (*гуска*, *|гул'ка*, *|гулочки*). У досліджуваних середньонаддніпряньських говірках виявлено фонетичну і словотвірну варіативність назв, зумовлену як системою говірок та здатністю мовців до індивідуального творення, так і міждіалектними контактами: *вере^етено* – *ве^ери^етено* – *вери|тено* – *ве^ери|тено* – *ве^ари|тено*, *мо|ток* – *|м'іток*, *пр'адка* – *п|радка*, *жил'і|з':ач'ка* – *зал'і|зич'ка*, *ш|пул'ка* – *ш|пул'ар*, *пере^р|валас'а* – *пор|валас'а*. Переважають однослівні назви, але зрідка семи репрезентовані двослівними утвореннями, що виявляє прагнення мовців дати повнішу інформацію про денотат.

Перспективу дослідження вбачаємо в докладному аналізі тематичної групи лексики ткацтва середньонаддніпряньських говірок та їхньої інтерпретації в загальноукраїнському контексті.

Умовні позначення говірок

Лн – Леонівка, Лщ – Ліщина, Шп – Шпендівка Кагарлицький р-н; Крп – Карапиші Миронівський р-н; Дв – Дівички, Дм – Дем'янці Переяслав-Хмельницький р-н; Ул – Улашівка, Б – Буда Таращанський р-н; Нст – Насташки Рокитнянський р-н **Київської обл.**; Лзр – Лазірки, Ост – Остапівці Гребінківський р-н; Вс – Великоселицьке, Чв – Чевельча, Св – Савинці Оржицький р-н; Зкр – Зікранці Семенівський р-н; Лзк – Лазьки Хорольський р-н **Полтавської обл.**; Вл – Вільшана, Хл – Хлистунівка Городищенський р-н; Бзб – Безбородьки, Тп – Тополі, Нх – Нехайки, Кл – Коломийці Драбівський р-н; Жт – Житники, Тн – Тинівка Жашківський р-н; Влх – Вільховець, Мрн – Моринці, Мхл – Михайлівка Звенигородський р-н; Др – Драбівці, Гл – Гельмязів Золотоніський р-н; Бб – Бобрися, Кн – Кононча, Лп – Ліпляве, Оз – Озериче, Кз – Козарівка Канівський р-н; Ст – Ступичне Катеринопільський р-н; Гл – Глушки, Зв – Завадівка, Мр – Миропілля, Нб – Набутів, См – Саморідня Корсунь-Шевченківський р-н; Вн – Виноград, Пр – Парадівка, ТР – Товсті Роги, Шш – Шушківка Лисянський р-н; Івх – Івахни, Пп – Попудня Монастирищенський р-н; Вш – Вишнополь, Зел – Зеленьків, Лс – Лісове Тальнівський р-н; ДВ – Доброводи, Р – Рогова, Окс – Оксанине Уманський р-н; Влш – Вільшанка, Сч – Сичівка Христинівський р-н; Вр – Вершаці, Мд – Медведівка, Мл – Мельники, Сб – Суботів Чигиринський р-н; ВБ – Велика Бурімка, Мск – Москаленки Чорнобаївський р-н; Лз – Лозоватка, Сгн – Сигнаївка, Ан – Антонівка Шполянський р-н; Врб – Вербівка, Мх – Михайлівка Кам'янський р-н **Черкаської обл.**; Дбр – Дібрівка, Гл – Голиково Новомиргородський р-н **Кіровоградської обл.**

Список використаної літератури

1. Боряк О. О., Герасимчук О. В. Веретено та пряслиця у слов'янській міфологічній традиції. *Народна творчість та етнографія*. 1990. № 1. С. 30–36.
2. Василенко В. К. Опыт толкового словаря народной технической терминологии по Полтавской губернии: Кустарные промыслы, сельское хозяйство и земледелие, народные поговорки и изречения. *Сборник Харьковского Историко-Филологического общества*. Харьков, 1902. Т. 13. С. 139–214.
3. Веселовська З. М. Народна українська і російська термінологія культури конопель та льону. *Наукові записки Харківської науково-дослідницької кафедри мовознавства*. 1929. № 2. С. 63–76.
4. Воронина Т. Е. Сельскохозяйственная лексика украинских говоров Воронежской области : автореф. дис. на соискание научной степени канд. филол. наук : спец. 10.662. Воронеж, 1970. 22 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
6. Гримашевич Г. І. Динаміка лексики ткацтва в середньополіських говірках. *Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини*. Вип. 1. Умань : ВПЦ «Візаві», 2011. С. 219–225.
7. Грінченко Б. Д. Словарь української мови. Київ, 1907–1909. Т. 1–4.
8. Давидова О. Г. Професійна лексика полтавських говорів. *Говори і ономастика Наддніпрянщини* : збірник статей / відп. ред. В. С. Ващенко. Дніпропетровськ : Вид-во ДДУ, 1970. С. 69–91.
9. Дзензелівський Й. О. Термінологія, пов'язана з ткацьким станком у говірках Закарпатської області. *Доповіді та повідомлення*. 1957. Вип. 1. С. 77–80.
10. Етимологічний словник української мови / За ред. О. С. Мельничука: В 7 т. Київ : Наукова думка, 1982–1988. Т. 1–5.
11. Корнієнко М. Рукопис 80 – 90-х рр. із говірок Черкащини (рукопис є в Черкаському краєзнавчому музеї).
12. Кримський А. Ю. Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного: Відтворення з авторського макету 1930. / Авт. передмови А. Ю. Чабан. Черкаси : Вертикаль, 2009. 438 с.
13. Курилович А. Н. Белорусское народное ткачество. Минск : Наука и техника, 1981. 119 с.
14. Лебедева Н. И. Прядение и ткачество восточных славян. *Восточно-славянский этнографический сборник: Очерки народной материальной культуры русских, украинцев и белорусов в XIX – начале XX в.* Москва : Изд-во АН СССР, 1956. С. 461–540.
15. Мартинова Г. І. Середньонаддніпрянський діалект. Фонологія і фонетика : дис. ...док. філол. наук : спец. 10.02.01 / Національна академія наук України ; Інститут української мови. Київ, 2004. 545 с.
16. Маслова Г. С. Народная одежда в восточнославянских традиционных обычаях в обрядах XIX – начала XX в. Москва, 1984. 213 с.
17. Нестер А. Т. Народное ткачество украинского Полесья (конец XIX – начало XX в.) : автореф. на соискание ученой степени кандид. истор. наук : спец. 07.00.02. Минск, 1984. 19 с.
18. Ніколаєнко І. О. Структура й ареальна характеристика лексики традиційного ткацтва в українських східнослов'янських говірках : дис. ...канд. філол. наук : спец. 10.02.01 / НАН України ; Інститут української мови. Київ, 2000. 545 с.
19. Павлова М. Р. Полесская терминология ткачества на общеславянском фоне : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук. Москва, 1990. 18 с.
20. Сизько А. Т. Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини. Дніпропетровськ, 1990. 100 с.
21. Словник української мови : в 11 тт. / АН УРСР ; Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970 – 1980. Т. 1–11.
22. Терешко Л. С. Термінологія прядіння в українських говірках Одещини. *Українська діалектологія і ономастика*. Київ : Наукова думка, 1964. С. 95–107.
23. Тищенко Т. М. Подільсько-середньонаддніпрянське суміжжя у світлі ізоглос : дис. ...канд. філол. наук : спец. 10. 02. 01 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2003. 19 с.
24. Трубачев О. Н. Ремесленная терминология в славянских языках (Этимология и опыт групповой реконструкции). Москва : Наука, 1966. 416 с.
25. Трухан Т. М. Беларуская лексіка ткацтва. Стан выучэння і задачы. *Беларуская лінгвістыка*. 1987. Вып. 32. С. 56–62.
26. Чубинский П. П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край. Т. 2. Санкт-Петербург, 1873.

References

1. Boriak, O. O., Herasymchuk, O. V. (1990). Vereteno ta priaslytsia u slovianskii mifolohichnii tradytsii [Spindle and spinning wheel in the Slavic mythological tradition]. *Narodna tvorchist ta etnohrafia* (1), 30–36 (in Ukr.).
2. Vasilenko, V. K. (1902). Opyit tolkovogo slovarya narodnoy tehniczeskoy terminologii po Poltavskoy gubernii: Kustarnyye promyislyi, selskoe hozyaystvo i zemledelie, narodnyie pogovorki i izrecheniya [Experience of

explanatory dictionary of folk technical terminology in Poltava province: Handicrafts, agriculture, folk sayings and sayings. *Sbornyk Kharkovskoho Ystoryko-Fylohohycheskoho obshchestva*. Kharkov, 139–214 (in Russ.).

3. Veselovska, Z. M. (1929). Narodna ukrainska i rosiiska terminolohiia kultury konopel ta lonu [Traditional Ukrainian and Russian culture terminology hemp and flax]. *Naukovi zapysky Kharkivskoi naukovo-doslidnytskoi kafedry movoznavstva*. (2), 63–76 (in Ukr.).

4. Voronyna, T. E. (1970). Selskokhoziaistvennaia leksyka ukraynskykh hovorov Voronezhskoi oblasti [Agricultural vocabulary of Ukrainian dialects of Voronezh region]. Extended abstract of PhD dissertation (10.662). Voronezh. 22.

5. Busel, V. T. (Ed.). (2005). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kiev ; Irpin : VTF «Perun». 1728 (in Ukr.).

6. Hrymashevych, H. I. (2011). Dynamika leksyky tkatstva v serednopoliskykh hovirkakh [The Dynamics of the weaving vocabulary in the middle Polisiyi (Woodland) Dialects] *Filolohichnyi visnyk umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu im. P. Tychyny* (1). Uman : VPTs «Vizavi», 219–225 (in Ukr.).

7. Hrinchenko, B. D. (Ed.) (1907–1909). 1–3. Slovar ukrainskoi movy [The Dictionary of Ukrainian]. Kyiv (in Ukr.).

8. Davydova, O. H. (1970). Profesiina leksyka poltavskykh hovoriv [Professional vocabulary of Poltava Dialects]. *Hovory i onomastyka Naddnyprianshchyny*. Dnipropetrovsk : Vyd-vo DDU, 69–91 (in Ukr.).

9. Dzendzelivskiy, Y. O. (1957). Terminolohiia, poviazana z tkatskym stankom u hovirkakh Zakarpatskoi oblasti [Terminology associated with the loom in the dialects of the Transcarpathian region]. *Dopovidi ta povidomlennia* (1), 77–80 (in Ukr.).

10. Melnychuk, O. S. (Ed.) (1982–1988). Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy [Etymological dictionary of the Ukrainian language]. 1–5. Kyiv : Naukova dumka (in Ukr.).

11. Kornienko, M. Rukopys 80–90-kh rr. iz hovirok Cherkashchyny [Manuscript 80–90-ies. from the dialects of the Cherkasy region] (rukopys znakhodytsia v Cherkaskomu kraieznavchomu muzei).

12. Krymskiy, A. Yu. (2005). Zvenyhorodshchyna. Shevchenkova batkivshchyna z pohliadu etnografichnoho ta dialektychnoho [Zvenigorodskiy. Shevchenko's homeland from the point of view of ethnographic and dialectical]: Vidtvorennia z avtorskoho maketu 1930. Cherkasy : Vertykal, 438 (in Ukr.).

13. Kurylovych, A. N. (1981). Belorusskoe narodnoe tkachestvo [Belarusian Folk Weaving]. Mynsk : Nauka y tekhnika, 119 (in Russ.).

14. Lebedeva, N. I. (1956). Priadenye y tkachestvo vostochnykh slavian [Spinning and weaving of Eastern Slavs]. *Vostochno-slavianskiy etnograficheskiy sbornyk: Ocherky narodnoi materialnoi kulturny russkykh, ukraintsev y belorusov v XIX – nachale XX v.* Moskva : Yzd-vo AN SSSR, 461–540 (in Russ.).

15. Martynova, H. I. (2004). Serednonaddnyprianskiy dialekt. Fonolohiia i fonetyka [For the middle Dnieper dialect. Phonology and phonetics]. PhD dissertation (10.02.01). National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv, 545.

16. Maslova, H. S. (1984). Narodnaia odezhda v vostochnoslavianskykh tradytsionnykh obychaiakh v obriadakh XIX – nachala XX v. [Folk clothes in the East Slavic traditional customs in the rites of the XIX-early XX century]. Moskva, 213 (in Russ.).

17. Nester, A. T. (1984). Narodnoe tkachestvo ukraynskoho Polesia (konets XIX – nachalo XX v.) [Folk weaving of Ukrainian Polesie (end of XIX – beginning of XX century)]. Extended abstract of PhD dissertation (07.00.02). Mynsk. 19.

18. Nikolaienko, I. O. (2000). Struktura y arealna kharakterystyka leksyky tradytsiinoho tkatstva v ukraynskykh skhidnoslobozhanskykh hovirkakh [Structure and areal characteristics of the vocabulary of traditional weaving in the Ukrainian East slobozhanskih dialects]. PhD dissertation (10.02.01). National Academy of Sciences of Ukraine. Kyiv, 545.

19. Pavlova, M. R. (1990). Polesskaia termynolohiia tkachestva na obshcheslavianskom fone [Woodland terminology of weaving on common Slavic background]. Extended abstract of PhD dissertation (10.02.03). Moskva. 18 (in Russ.).

20. Syzko, A. T. (1990). Slovnyk dialektnoi leksyky hovirok sil pivdenno-skhidnoi Poltavshchyny [Dictionary of dialect vocabulary of villages of South-Eastern Poltava region]. Dnipropetrovsk, 100 (in Ukr.).

21. Bilodid, I. K. (Ed.). (1970–1980). Slovnyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]. 1–11. Kyiv : Naukova dumka (in Ukr.).

22. Tereshko, L. S. (1964). Terminolohiia priadinnia v ukraynskykh horirkakh Odeshchyny [Terminology of spinning in Ukrainian hills of Odessa region]. *Ukrainska dialektolohiia i onomastyka*. Kyiv : Naukova dumka, 95–107 (in Ukr.).

23. Tyshchenko, T. M. (2003). Podilsko-serednonaddnyprianske sumizhzhia u svitli izohlos [Podolski-middle-naddnyprianskiy sumiga in the light of the isoglosses]. PhD dissertation (10.02.01). National pedagogical University named M. P. Dragomanov. Kyiv. 19.

24. Trubachev, O. N. (1966). Remeslennaya terminologiya v slavyanskykh yazykakh (Etimologiya i opyt gruppovoy rekonstruktsii) [Craft terminology in Slavic languages (Etymology and experience of group reconstruction)]. Moskva : Nauka, 416 (in Russ.).

25. Truhan T. M. (1987). Belaruskaya leksika tkatstva. Stan vyiuchennya i zadachy [Belarusian lexica weaving. Status of learning and tasks]. *Belaruskaya Lingvistyka* (32), 56–62 (in Russ.).

26. Chubinskiy P. P. (1873). Trudyi etnograficheskoy statisticheskoy ekspeditsii v Zapadno-russkiy kray [The works of the ethnographic-statistical expedition in the Western Russian region]. T. 2. Sankt-Peterburg (in Russ.).

N. A. ZHUGAN. LEXICAL-SEMANTIC GROUP OF NAMES RELATED TO SPINNING IN THE MIDDLE DNEIPEER DIALECTS

Summary. Introduction. *The author has researched the thematic group of weaving vocabulary, which allows to describe the composition of its units and has systematized relations within this group in more detail, has studied active processes in speech, and has revealed archaic elements.*

Purpose. *The purpose is to provide lexical and semantic characteristics of the names associated with spinning, to identify the systemic links of the studied nomens, their semantics and variability in the Middle Dnieper dialects.*

Methods. *The author used such methods as descriptive, component, structural, and the method of contextual analysis.*

Results. *Lexical-semantic groups of names for the designation of the names of tools, their parts, yarns and threads are different in their structure: lexemes; attributive and substantive phrases. Most of the names are related to weaving, and some are common ones that have acquired specialized meaning, replacing already by the forgotten names. Common nomens that have acquired terminological meaning reflect the word-forming capabilities of spoken language and the dynamics of vocabulary. Poly-semantic lexemes are recorded. Some of the attested nomens show the areal (territorial) differentiation, and in the Middle Dnieper dialects there are different word-formation, phonetic, accentuation and grammatical variants.*

Originality. *For the first time the article has presented and clarified the lexical and semantic groups of the names of tools, spins, and threads associated with spinning found in the Middle Dnieper dialects. In the course of the research the features of representation have been found out; the systematic connections of the studied nomens, their semantics, variability and areal characteristics have been revealed.*

Conclusion. *In the course of the research, it has been found that the names of tools, spins and threads in the Middle Dnieper dialects are dominated by one-word terms and common words. The semes have been represented by the two-word formations showing the desire of the speakers to provide more complete information about the denotation. Much of the terms are ambiguous and formed by a semantic way, including transference. The phonetic, grammatical, accentuational and word-forming variability of the names is revealed, due to both the ability of the speakers to create individually, caused by the system of dialects, and inter-dialect contacts.*

Key words: *lexical-semantic group, semantic microgroup, sema, tokens, nomination, representative, variability.*

Надійшла до редакції 15.05.19

Прийнято до друку 05.06.19